

Om dødsstraffen.

Foredrag

holdt i Studentersamfundet i Kristiania
den 7de november 1885.

Det vil visselig af alle medgives, at Studentersamfundets bestyrelse har truffet et heldigt valg ved at opsætte spørgsmålet om dødsstraffen til diskussionsthema heroppe. Spørgsmålet har jo for ganske nylig været meget brændende og givet anledning til en livlig meningsudvexling i pressen og den private samtale. Og når i en ikke fjærn fremtid forslag til en ny straffelov foreligger, vil vistnok dødsstraffens afskaffelse eller bibeholdelse være et af de punkter, hvor meningene stærkest vil brydes, og spørgsmålet vil vise sig ikke at have tabt noget af sin gamle evne til at sætte sindene i bevægelse. Det er derfor rimeligt, at studenterne diskuterer sagen. Vi er jo vistnok ingen forsamling, der fatter beslutninger og får nogen direkte indflydelse paa afgørelsen. Men både er spørgsmålet i sig selv i høj grad interessant — ja den måde, hvorpå man stiller sig til det, vil ofte næsten være et udtryk for en livsanskuelse. Og dernæst hører det foreliggende emne til dem, hvor den almindelige opinion *vil få* og også *bør få* adskillig vægt, og da det ikke kan nægtes, at de gængse forestillinger om samme ofte er temmelig dunkle og tågede og beroende paa uklare sympatier og antipatier, vil det bare gavne sagen at gøre sig lidenskabsløst og objektivt rede for dens betydning og rækkevidde.

I løbet af det sidste århundrede har den civiliserede verdens mest udmærkede mænd, tænkere, videnskabsmænd og statsmænd diskuteret dødsstraffens berettigelse og nødvendighed i skrift og tale; den foreliggende litteratur kan isandhed kaldes overvældende. Det kan dog ikke siges, at litteraturens indhold står i noget direkte forhold til dens omfang; mange fremstillinger lider i høj grad under ensidige deduktioner ud fra forud indtagne standpunkter, og ialfald i de senere år lever man væsentlig på de gamle argumenter, fremholdte i en ny og ikke altid forbedret form. Hovedværket i litteraturen er MITTERMAIERS „Die Todesstrafe“ (Heidelberg 1862), og efter ham er det egentlig kun den tyske præst HETZEL i sit værk „Die Todesstrafe in ihrer kulturgeschichtlichen Entwicklung“ (Berlin 1870) og tildels den svenske professor OLIVECRONA „Om dødsstrafet“ (Upsala 1866), som bringer noget væsentlig nyt. Jeg henviser til disse bøger for dem, der skulde ønske nøjere at undersøge spørgsmålet. Her for mig kan der selvfølgelig kun blive tale om at give nogle bemærkninger om spørgsmålets udvikling og en kort fremstilling af de vigtigste af de forskellige meninger pro og contra, som har gjort sig gældende, til mulig orientering og tilknytning for en påfølgende diskussion.

Al straf har sit udspring i *hævnen*, der er det naturlige udslag af selvopholdelsesdriften, af menneskets iboende trang til at hævde sin tilværelse og sin personlighed; der mangler hos de gamle ej stærke spor af, at hævnen, navnlig blodhævnen, også er en religiøs pligt for den krænkede, en forsoning af den vrede guddom. Blodhævnen er en slags dødsstraf.

Men det er ikke straf i vor tids betydning. Ved straf forstår vi den af staten efter faste normer udøvede reaktion og tvangsanvendelse mod dem, der overtræder de regler, som er givne til beskyttelse af samfundets og borgernes sikkerhed og fred. Det må ikke overses, at også vor tids straf har hævnen som sin forudsætning, grundlag og udgangs-

punkt; straffen er, om man så vil sige, en videre udvikling, en rensket form af hævn. Det er nemlig først efterat samfundsmagten har voxet sig stærk og de enkelte i erkendelse af dens nytte eller tvungne af dens realitet har givet sig ind under den, og staten således har fået til opgave at varetage alles tarv, at der kan blive tale om at give regler som skal binde alle, og hvis overtrædelse medfører, at staten som samfundets repræsentant skrider ind. Og et endnu mere udviklet stadium i samfundets historie betegner det, når straffen ikke længer udøves rent instinktivt, men man begynder at tænke over dens grund og øjemed og at granske, med hvilke midler, og med hvilken art og mål af tvangs-anvendelse man kan nå dette øjemed.

Hvad nu specielt angår dødsstraffen, som vi her skal beskæftige os med, så synes det hos de gamle folk ikke at have været synderlig betvivlet, at den var en religiøs og social nødvendighed. Vi har nok enkelte efterretninger om en ægypterkonge, som brugte grove forbrydere til at grave nildamme istedetfor at henrette dem, om en gammel inderkonge, der benådede alle dødsdømte, men sligt står ganske enestående og forbigående. I *Grækenland* har dødsstraffen været almindelig, skønt det ser ud, som om frie borgere i den tidligere tid kunde unddrage sig den ved frivilligt at gå i landflygtighed. Det er først i Grækenland, man begynder at spekulere over straffens natur og væsen. PLATON holdt på dødsstraffens anvendelse i præventivt øjemed, når samfundets sikkerhed ellers vilde stå på spil. ARISTOTELLES fandt også dødsstraffen retfærdig, men betoner, at straffen altid må stå i forhold til forbrydelsen.

I den ældste *romerske* tid fløredede dødsstraffen. Med republikken fik man den valeriske lov af år 509, hvorefter enhver dødsdømt havde ret til at appellere til folket, hvilken appelret også bibeholdtes efter de tolv tavlers love. I midten af det andet århundrede før Kristus fik man de porciske love, hvorefter ingen romersk borger, selv om han ikke apellerede til folket, kunde straffes med døden; arrestreg-

lerne indrettedes således, at man kunde få tid til at gå i landflygtighed, og straffen blev da omsat i banlysning. Uagtet disse love i borgerkrigens tid ikke respekteredes, kan det dog mærkes, at SULLA faktisk afskaffede dødsstraf for politiske forbrydelser, idet han henviste disse til egne domstole, medens retten til at afsige dødsdommen fremdeles blev liggende hos folket alene. Da CICERO år 62 lod CATILINAS sammensvorne henrette, benyttede han sig som bekendt af den sofisme, at de, der havde ført våben mod fædrelandet, var ophørt at være borgere. Og med dette justitsmord var den gamle dømning mod dødsstraffen, appelleren til folket, brudt. Allerede CÆSAR, der netop mod CICERO under Catilinasagen havde fremholdt de romerske borgeres ret, indførte selv dødsstraf for majestætsforbrydelser. Og efterhånden som kejsertiden skred frem, blev dødsstraffen mere og mere et legetøj for de almægtige herskeres luner; enhver kender de gyseligheder, som påfulgte; kun nogle enkelte kejsere som TRAJAN og ANTONIUS PIUS brugte den med nogen begrænsning.

Oldtiden testamenterede *middelalderen* dødsstraffen, og arvingen tog den og ågrede med arven. Fra kirkens side hævede sig nok røster imod den, således fra flere af kirkefædrene; TERTULLIAN forbyder endog de kristne at overtage nogetsomhelst embede, til hvilket det henlå at afsige eller exekvere livs- og æresstraffe. Og nedover middelalderen sker det oftere, at gejstligheden går i forbøn for dødsdømte, ligesom hele kirkesamfund som Valdensernes rent forkastede dødsstraffen af religiøse grunde. Men dette er kun sporadiske lyspunkter; dødsstraffen flourer, og navnlig efterat kætterforfølgelser var blevne almindelige, er det netop gejstligheden, som gør brug af den med utrolig opfindsom grumhed.

Selv efterat middelalderen ved *reformationen* var indtrådt i sin sidste fase, vedbliver det samme. LUTHER var en betemt tilhænger af dødsstraffen, som han fandt kristelig berettiget og påbudt, og det samme var tilfældet med

de øvrige reformatorer. CALVIN henrettede SERVET på grund af hans afvigende religiøse meninger, og MELANCHTON giver i et brev til CALVIN en billigelse af dette justitsmord.

Først da den nye tid begynder at gry, i *opklaringstiden*, kommer igen i den offentlige diskussion bestemte tvivl om dødsstraffen. Den første, som slår til lyd, er en østerrigsk professor SONNENFELS, der i en offentlig disputats i Wien år 1764 forsvarede den sætning, at dødsstraffen stred mod straffens øjemed, men at tungt strafarbejde var langt mere overensstemmende hermed og langt nyttigere for staten. Uagtet MARIA THERESIA selv på den tid omgikkes med planer om ialfald at indskrænke dødsstraffens anvendelse, fandt hun det dog af hensyn til den offentlige mening nødvendigt at sætte Sonnenfels under tiltale for misbrug af ytringsfriheden. Da han så godtgjorde, at han ej bestred dødsstraffens berettigelse, men kun dens hensigtsmæssighed, slap han med en reprimande.

Den, som det blev forbeholdt at give dogmet om dødsstraffens *absolute* berettigelse og nødvendighed det første afgørende og for alle tider mærkbare stød, var den italienske jurist *Beccaria*. Hans berømte værk „*dei delitti e delle pene*“ udkom i 1764, altså samme år som Sonnenfels's disputats. De optrådte ganske uafhængigt af hinanden, men det var ingen tilfældighed; ti vejen var banet for dem begge. Det var den gryende oplysningstids ideer om menneskets værdighed og rettigheder og dets forhold til staten, som her fik sin første anvendelse på et konkret emne. Det hænder ofte, at historiske begivenheder tilsyneladende har en tilfældig anledning, og således var det også her. Der levede i Toulouse i 1761 en for sin hæderlighed almindelig agtet mand ved navn JEAN CALAS. Han havde en søn, der led af melankoli, og som man en dag fandt hængt. Faderen var protestant, sønnen heldede til katholicismen. I den omstændighed fandt man grund til at anklage faderen for at have myrdet sin søn, og parlamentet i Toulouse dømte ham til radbrækning, efterat han modig

havde overstået pinebænken. Hans sidste ord var: „Jeg dør uskyldig, mine dommere må have taget fejl.“ — Den dræbtes familie forlod landet og nedsatte sig i Genf, hvor dengang Voltaire boede. Han lærte deres ulykke at kende og besluttede at rense den dræbtes minde, og han hvilede ikke, førend han efter mange anstrængelser fik processen revideret; ved en ny ret på 50 dommere blev Jean Calas's fuldstændige uskyld godtgjort.

Beccaria var dengang 27 år gammel og levede som advokat i Mailand. Han havde med spændt interesse fulgt JEAN CALAS's sag, og strax efter udkom hans bog. Han går ud fra, at borgersamfundet hviler på en overenskomst (contract social). Da det enkelte menneske ikke har nogen ret til at forsøje sit liv, kan det heller ikke ved statskontrakten overdrage sådan ret til staten. Han gør dernæst opmærksom på, at det ikke er straffens hårdhed, som øver det mægtigste indtryk på menneskene, men dens varighed, og at dødsstraffen derfor som en forbigående lidelse ikke øver nogen stærk afskrækkende virkning på beslutsomme mænd. Kun rent præventivt vilde han tillade dødsstraffen, nemlig hvor ellers staternes existens vilde blive truet eller der ikke kunde anvises noget andet middel til at afholde andre fra forbrydelser. Ligeså betoner han dødsstraffens skadelighed på grund af det eksempel på grusomhed, som den giver masserne. „Det synes mig vanvittigt,“ siger han, „at de love, som stempler mord som afskyelige og straffer dem, selv begår det samme, idet de for at forhindre borgerne fra at myrde hinanden, selv anbefaler en myrden. I sit hjertes inderste har altid menneskene troet, at ingen har magt over det menneskelige liv, undtagen den skæbne, som med sit jernscepter regerer verden. Vilde man stille imod mig næsten alle århundreders og alle nationers eksempel, så vilde jeg svare, at dette ingen vægt har ligeoverfor sandheden, der ingen præskription er undergivet, og at historien viser sig som et hav af vildfarelser!“

Beccarias grunde holde for en stor del ikke prøve for

en nøjere betragtning, men den veltalenhed og begejstring, hvormed han angreb dødsstraffen, gjorde et mægtigt indtryk på hele verden. Tidens orakel VOLTAIRE oversatte og udgav bogen på fransk, ledsaget af en kommentar, hvori han i kraftige ord gav Beccaria sin tilslutning, idet han også stærkt betonedede dødsstraffens sløsen med menneskeliv, altså dens uøkonomiske natur.

Bevægelsen viste også temmelig snart sine praktiske virkninger. Storhertug LEOPOLD afskaffede dødsstraffen i Toskana 1786, efterat den faktisk var ophævet siden 1765, og hans bror, kejser JOSEPH II af Østerrig, afskaffede den i sin lovbog af 1787. Vistnok blev den i begge lande snart atter indført, i Toskana 1790, i Østerrig 1796 for højforræderi og 1804 for fire andre forbrydelser, omendskønt kejseren selv i det dekret, hvori genindførelsen retfærdiggøres, siger: „Antallet af forbrydelser, som kunde fortjene døden, har ikke formeret sig siden dødsstraffens afskaffelse; den skal forresten også for eftertiden kun anvendes, når der ikke kan være håb om forbedring, for at yde samfundet den fornødne sikkerhed mod så farlige forbrydere.“

Så kom *den nye tid*, indledet af den store og længe forberedte *revolution*. Og omendskønt under denne og dens efterdønninger omkring i landene guillotine og øxe atter udførte mangan græsselig bedrift, så må det dog siges, at man ialfald teoretisk gik ud af revolutionen i det væsentlige med oplysningstidens tanker og tvivl om dødsstraffens berettigelse og nødvendighed, og at disse ideer, idet de forbandt sig med den ved denne tid vågnende, fra Amerika udgåede fængselsreform, har mægtig bidraget til at klare begreberne om straffen i dette århundrede og til dels at afskaffe den, dels indskrænke dens anvendelse til, hvad der i sammenligning med alle foregående tider må kaldes et minimum.

I *Frankrig* blev dødsstraffen afskaffet i republikens femte år. Men da afskaffelsen var knyttet til forudsætningen om den almindelige fred, der ikke indtrådte, så fik

dette ingen praktisk virkning. Imidlertid gik lovgivningen suksessivt fremad, således at de tilfælder, for hvilke dødsstraf var foreskrevet, og som før revolutionen udgjorde 115, ved code pénal af 1791 reduceredes til 32, ved code pénal af 1810 til 27. Efter Julirevolutionen fremkom atter forslag om dens ophævelse; dette faldt vel, men ved revisionen af 1832 blev dødsstraffen indskrænket til 16 tilfælder, altså afskaffet i 11. Efter borgerkongens fordrivelse i 1848 blev ved et dekret af den provisoriske regering dødsstraf afskaffet for politiske forbrydelser, ved hvilke GUIZOT allerede 1822 havde bevist dens mangel på effekt. Ved en lov 1853 blev den atter indført af Napoleon for attentat mod kejseren og den kejserlige familie. Senere var spørgsmålet om dødsstraffen flere gange på bane i de franske kamre, navnlig i 1865 og 1867, men man stemte for dens bibeholdelse. Dog skæl Napoleon i 1869 have givet sin justitsminister BAROCHE i opdrag at udarbejde en indstilling om muligheden af dens afskaffelse.

I *Tyskland* holdt dødsstraffen sig med en mærkværdig fasthed i et talrigt antal af tilfælder langt ned igennem tiden. Som eksempel paa dens hyppighed nævnes, at i Rhinfalz med omtr. $1\frac{1}{2}$ mill. mennesker, henrettedes i slutningen af forrige århundrede i gennemsnit 376 mennesker om året, ja i München var det sjælden, at nogen lørdag gik hen uden idetmindste én henrettelse. De forskellige forsøg, som i første halvdel af dette århundrede i de forskellige stater gjordes for at få dødsstraffen afskaffet, gik ikke igennem i kamrene, ja straffeloven for Hannover af 1840, der for en stor del har tjent vor lov til forbillede (heldigvis ikke i dette punkt), havde endog kvalificeret dødsstraf, ligesom den preussiske af 1843 kendte forbryderens slæbning på en oxehud til retterstødet. Det er *februarrevolutionen*, som her bringer omslaget. På rigsforsamlingen i Frankfurt 1848 blev efter en debat¹⁾, hvori en række af Tysklands mest

¹⁾ Under debatten bestred man dels dødsstraffens berettigelse, dels dens nødvendighed og nytte. En taler henviste til bøddelembedet.

fremragende jurister, teologer og statsmænd deltog, beslut-
tet med 288 mod 146 stemmer, altså med $\frac{2}{3}$ majoritet:
Dødsstraffen er afskaffet, undtagen hvor krigsretten foreskriver
den og søretten i tilfælde af mytteri tillader den. Denne
sats blev voteret som en bestanddel af de såkaldte tyske
grundrettigheder, og dødsstraffen blev nu afskaffet i de
lande, som antog grundrettighederne, ialt 16 stater, men
ved den hurtig påfølgende reaktion atter indført i dem alle
med undtagelse af 4. I de største tyske lande som Preussen,
Østerrige, Bayern og Sachsen var den ikke engang forbigå-
ende afskaffet. I den preussiske landdag 1848 blev også
efter en levende diskussion dødsstraffens afskaffelse besluttet,
men den blev ej bifaldt af regeringen, uagtet justitsministe-
ren i landdagen havde været en af de bedste og ivrigste
talsmænd derfor. I den preussiske straffelov af 14. April
1851 findes dødsstraf i 14 tilfælder. — Det næste skridt
sker i Sachsen, hvor dødsstraffens afskaffelse i 1868 blev
foreslået af kongen og vedtaget af 2det kammer og trods
1ste kammers forkastelse ophøjet til lov.

Så kom Tysklands enhed og med den den nye tyske
— oprindelig nordtyske, nu rigsstraffelov. De debatter,
som foregik i den nordtyske rigsdag i våren 1870, er det
sidste store og betydningsfulde slag, som er ført om døds-
straffen. Den 1ste Marts 1870 blev ved lovens anden læs-
ning dødsstraffens fjernelse besluttet med 118 mod 81
stemmer. Ved lovens tredie læsning meddelte justitsmini-
steren, i forbundsregeringens navn, at en lov, hvori døds-
straf ej fandtes, ikke kunde sanktioneres. Efter voldsomme
debatter og efter to store taler for og imod dødsstraffen af
BISMARCK og LASKER — begge mesterstykker af parlamen-
tarisk veltalenhed — blev dødsstraffens genoptagelse i loven
besluttet med 127 mod 119 stemmer. Den tyske rigsstraffe-

Oprindelig var det præsternes hellige embede, siden bannerherrer-
nes høje bestilling, så hertugerne af Mecklenburgs privilegium;
senere var det dommerens pligt og tilslut et frit erhverv, som
var belagt med skam og skændsel. Når lovens fuldbyrdelse
vanærer, kan loven ikke selv være ærefuld.

lov har dog ikke dødsstraf undtagen for mord samt for mordforsøg mod kejseren og landsherren, og her som absolut straf.

I *England* har dødsstraffen indtil den seneste tid været anvendt i større udstrækning end på kontinentet. Under GEORG III fortjente London navnet „Galgebyen“, og JOHNSON skriver: „Næppe kan vore marker forsyne galgerne og flåden med hamp.“ Indtil 1808 straffedes lommetyveri af over 1 sh.s værdi og indtil 1810 tyveri af over 5 sh.s værdi med døden. Det er en skarpsindig og lærd jurist ved navn ROMILLY, som fik de nævnte bestemmelser afskaffede. Men han havde megen modstand at bestå fra de mest anseede juristers side, ja lord-overdommeren ELLENBOROUGH ytrede i anledning af den sidste bestemmelse, at om lovforandringen gik igennem „skal vi ej vide, om vi står på hovedet eller på vore fødder.“ ROMILLY arbejdede videre indtil sin død 1818 og efter ham optoges hans værk og førtes videre af mænd som MACKINTOSH, EWART, ROBERT PEEL og lord BROUGHAM, således at efterhånden dødsstraf blev ophævet i 160 tilfælder. Siden 1861 anvendes dødsstraf kun i 7 tilfælder af forræderi og mord.

I flere *nordamerikanske* stater er dødsstraf afskaffet, deriblandt Visconsin siden 1856; i de fleste består den endnu.

Schweiz føres altid i munden herhjemme, når man taler om dødsstraffens afskaffelse, og som et bevis på, at den ej kan undværes. Hermed forholder det sig således. Dødsstraffen blev 1848 ophævet for politiske forbrydelser. I Freiburg 1848 ganske afskaffet, men i 1868 med kneben majoritet genindført, uagtet en kommission i 1864 havde erklæret, at forbrydernes antal ej var steget i de sidste 15 år. Senere fulgte afskaffelse i Neuchatel, Zürich og Tessin. I 1874 blev dødsstraffen ved forbundsbeslutning afskaffet for hele forbundet, hvilken lov imidlertid blev tagen tilbage i 1879 undtagen for politiske forbrydelser. Adgangen til at genoptage dødsstraf er benyttet af 10 kan-

toner, hvoriblandt Zürich (fra 1. Jan. 1886), men derimod ikke, som man ofte nævner, Freiburg.

I *Italien* har vi alt før nævnt, at dødsstraffen blev afskaffet i Toskana 1786, men senere har den gentagne gange der været genindført og atter afskaffet; nu er den der endelig atter afskaffet siden 1859. BERENGER fortæller en historie, som viser, hvor indgroet afskyen for dødsstraffen er i dette land. Under det franske herredømme skulde en henrettelse foregå i Florenz, men den følelse at uvillie, som åbenbarede sig hos folket, var så fremtrædende, at kommunerådet fandt sig foranlediget til at bønfalde om straffens forandring eller ialfald om dens eksekution udenfor byen på et afsides sted. Men da dødsstraffen efter franske begreber netop skulde virke ved sin offentlighed, blev denne bøn afslået; folket derimod protesterede mod blodudgydelsen ved at forlade gaderne, lukke døre og vinduer og lægge den dybeste sorg for dagen. I Italien har også de berømteste kriminalister og statsmænd (PESSINA, CARRARA, MANCINI) ivret mod dødsstraffen, der heller ikke findes optagen i det foreliggende udkast til ny straffelov.

Om *Østerrige* har vi ovenfor talt; de fik dødsstraffen igen i begyndelsen af århundredet og har siden beholdt den, men såvel i lovbogen af 1852 som i et længe debatteret udkast til en ny er den indskrænket til få tilfælde. Kamrene erklærede sig under forhandlingerne om den ny lov i 1867 og 1868 mod dens principielle afskaffelse.

Rusland har i spørgsmålet om dødsstraffen ingenlunde stået tilbage for det øvrige Europa. Af stor interesse er KATARINA II's instrux til en lovkommission 1769, hvor det hedder: „Under normale forhold i et samfund er en borgers død hverken nyttig eller nødvendig. Kun i et tilfælde kan den være nødvendig, nemlig hvor en fange endnu kan finde midler og udvej til at stifte uro i folket. Men heller ikke dette tilfælde kan forekomme, uden hvor folket står i begreb med at miste sin frihed eller at søge sin tabte frihed tilbage, eller under et anarki, hvor uro hersker istedenfor love.“

Realiserede blev naturligvis disse skønne grundsætninger ikke endnu. Først kejser NIKOLAUS I forordnede 1826, at dødsstraffen kun skulde indtræde for grove politiske forbrydelser, medens derimod alle andre dødsdømte forbrydere engang for alle er benådede med forvisning til Siberien. Denne bestemmelse gælder også *Finland*.

Portugal er det land, der har gjort mest alvor af sagen. Efterat dødsstraf ikke var bleven fuldbyrdet på mænd siden 1847, på kvinder siden 1833, blev dødsstraffen på kongens eget forslag afskaffet i 1867, og regeringen lod henrettelsesredskaberne offentlig brænde.

I *Holland* er dødsstraffen ej exekveret siden 1861. Fra 1870 er den afskaffet, og findes heller ikke i den nye hollandske straffelov af 1881. Under forhandlingerne om denne lov holdt justitsministeren MODDERMANN den 26. Oktbr. 1880 en bekendt tale, hvori han erklærer dødsstraffens genoptagelse hverken nødvendig eller ønskelig.

I *Belgien* har i tre provinser dødsstraf ej været exekveret i 48 år, i de andre meget sjelden. I 1867 skede 2 justitsmord, og siden den tid har dødsstraffen ej været exekveret. Kamrene diskuterede sagen ved denne tid, men forkastede med 55 mod 43 stemmer et forslag om dødsstraffens afskaffelse, uagtet justitsministeren BARA anbefalede det og erklærede, „der er virkelig ingen fare ved at stryge dødsstraffen af loven.“ Det er navnlig fra det ultramontane præsteskabs side, at der i Belgien er ivret for dødsstraffen.

Rumænien afskaffede dødsstraf ved lovbogen af 1864.

I *Danmark* blev under forhandlingerne om den nye straffelov i folketinget i Decbr. 1865 et forslag om dødsstraffens afskaffelse forkastet med 59 mod 29 stemmer.

Den *svenske* straffelov af 1864 har i almindelighed kun dødsstraf som alternativ ved siden af strafarbejde på livstid. På rigsdagen i 1867 havde 2det kammer med stor majoritet besluttet dødsstraffens afskaffelse. Denne beslutning fik ingen virkning. Næste år kom sagen igen fore, og da faldt forslaget om afskaffelsen i 2det kammer med 100 mod 69

stemmer, i 1ste kammer uden votering. Af stor indflydelse på udfaldet var en bekendt tale af friherre de GEER, dengang justitiestatsminister. Denne tale er mærkelig, da den i det store og hele er et udtryk for de argumenter, hvormed de ledende statsmænd i vor tid forsvarer dødsstraffen. Jeg skal derfor citere nogle punkter af den: „Den forskel, som finder sted mellem de forskellige anskuelser om det nu foreliggende spørgsmål, er efter min mening ikke så stor, som man har villet gøre den til. På den ene side går man ikke ud fra og kan ikke gå ud fra, at dødsstraffen skulde være noget utilladeligt og samfundet uværdigt. På den anden side anser man ikke dødsstraffen for en i alle måder så tilfredsstillende straf, at man ikke ønsker dens indskrænkning og endelige afskaffelse. Spørgsmålet er egentlig kun, hvorvidt man bør gøre noget skridt for yderligere at indskrænke anvendelsen af denne straf, navnlig med hensyn til mord.“ De GEER gennemgår derefter de vigtigste fremmede landes stilling til dødsstraffen; han peger hen på, at det hidtil kun er en liden del af den civiliserede menneskehed, som har taget skridtet helt ud, deriblandt ingen af de store folk, som ellers plejer at gå i spidsen på civilisationens vej. Og der, hvor den faktisk eller ved lov er afskaffet, har man endnu havt for kort tid til at gøre pålidelige erfaringer. Han anbefaler derfor at prøve sig frem, og ikke at gå for hurtigt; hvis dødsstraffens afskaffelse bliver dekretet på et tidspunkt, da den ej er tilstrækkelig forberedt i den almindelige bevidsthed, da vil reaktionen komme, såsnart en eller anden ugerning atter sætter sindene i bevægelse, og lovgiveren vil blive tvungen til at genindføre straffen. Han henholder sig ganske til den bekendte svenske jurist RICHERT (faderen til loven 1864), der udtaler: „Jeg tror, at dødsstraffen i denne stund hverken kan eller bør udelukkes af loven, men jeg er sikker på, at den i anvendelsen, eftersom begreberne også i denne henseende er opklarede, vil i den kommende tid, ligesom den har gjort i den henrundne, gå af brug, indtil den kan forsvinde

aldeles også af loven. For at forberede og lette denne overgang vil jeg tilråde, at straffen indtil videre sættes alternativt for de groveste forbrydelser.“

I *Norge* blev alle skærpselser af dødsstraffen afskaffet ved lov af 25 Oktober 1815. Ved vor endnu gældende straffelov af 1842 foreskrives oprindelig dødsstraf i 26 tilfælder. Ved den nye militære straffelov af 1866 sættes efter den svenske lovs forbillede strafarbejde på livstid overalt alternativt med dødsstraf. På det 19de årlige storting fremkom et forslag om dødsstraffens afskaffelse, der blev oversendt regeringen til gennemgåelse. Dette ledede til straffelovens revision. Regeringens proposition til stortinget gik ud på, at dødsstraf stilledes alternativt med livsarbejde, dog som eneste straf for mord. To af regeringens medlemmer, statsråderne Manthey og Helliesen, stemte dog for dødsstraffens fuldstændige ophævelse. Resultatet blev som bekendt, at dødsstraf overalt stilledes alternativt med livsstraf, undtagen for livstidsfanger, der begår de groveste forbrydelser.

Debatterne i stortinget i 1874 er i det væsentlige en gentagelse af, hvad der i alle debatter i lovgivende forsamlinger har været anført i de sidste 20—30 år. Dødsstraffens tilhængere var repræsenterede af dem, der holdt på dens absolute berettigelse og dens absolute nødvendighed, dens modstandere betonedes dels dens uberettigelse, dels dens unødvendighed og mangel på nytte. Noget forslag om dødsstraffens ophævelse blev ikke optaget, men 27 medlemmer af odelstinget forenede sig om en fællesudtalelse, gående ud på, at de alene havde kunnet give sin stemme til forslaget om at sætte livsstraf alternativt med livsarbejde, fordi de deri så et væsentligt forberedende skridt til afskaffelse af livsstraffen. Det vedtagne forslag var som Sverdrup udtrykte sig en „afslagsbetaling til en mere fremskredne tids fordringer.“ —

Jeg har med fuldt overlæg så vidtløftigt gennemgået dødsstraffens historie ned igennem tiderne. Jeg mener, at

der i denne historiske udvikling ligger en lære om problemet selv, der er af stor betydning for dets rigtige opfattelse. Spørgsmålet om dødsstraffen er hverken fra igår eller idag; det blev for hundrede år siden drøftet med samme iver som i vore dage, og mangfoldige er de teorier, som har været gjort gældende for og imod. Men dødsstraffen har vist sig at være en mægtig historisk kraft, som uden hensyn til teorier har hævdet sin stilling til den dag idag, fordi den har været dybt begrundet i folkenes overleverede og naturvoxede bevidsthed om dens nødvendighed og nytte. Og eftersom denne tro på dens nødvendighed og nytte efter folkenes udvikling og efter tidernes og forholdenes art og beskaffenhed har været mere eller mindre stærk, er dødsstraffens anvendelse udvidet eller indskrænket eller ganske aldeles fjernet. Denne folkebevidsthed er en historisk faktor, som man må regne med; og hvor man har troet at kunne undlade det, hvor en eller anden human og ædel styrelse har afskaffet dødsstraffen, uden at dette skridt var forberedt og havde sin støtte i den almindelige opinion, der er reaktionen næsten med nødvendighed kommen, og man har fået dødsstraffen tilbage. På den anden side ser man, hvorledes den stigende oplysning, sædernes formildelse og den kærlighed, visdom og kraft, hvormed de ædleste mænd i århundreder har prædikeret om straffens rette mål og hensigt, har bevirket, at dødsstraffens anvendelse skridt for skridt er trængt tilbage og i nutidens love er indskrænket til et minimum af tilfælder; og disse skridt tages ikke tilbage, ja for hver ny straffelov, som kommer, mister dødsstraffen en plads eller to. Og hvad er grunden? Jo disse skridt har været begrundede og forberedte i den almindelige bevidsthed. Og netop her ligger den lære, som man kan uddrage af den historiske udvikling. Jeg mener ikke, at lovene — således som de har havt en tendens til herhjemme — skal komme haltende bagefter udviklingen og blot strø sand på, hvad den almindelige bevidsthed forlængst anser som selvfølgelig; ti også lovene har en opdragende og rensende

magt over folkebevidstheden, og det er godt, at der ej ventes for længe med dem. Men ligesålidt nytter det at skriges op på barbari og fordomsfuldhed, hvergang det praktiske liv og den almindelige opinion ikke kan følge de mere fremskredne ånder. Enhver udvikling må have sin tid, og for enhver fremgang må vejen først banes. Vil man udslette dødsstraffen ganske af loven, får man begynde med faktisk at tilintetgøre den. Man får ødelægge dens grundlag i folkebevidstheden, overbevise om, at den ikke er så nyttig som ofte tros, at den heller ikke er så absolut nødvendig, samt påvise og skaffe tilveje de midler, hvorved den kan erstattes.

Den historiske udvikling viser, at straffen ikke er *opfundet* af nogen teori, aldrig *indført* ved nogen lov eller andet magtsprog. Den er den i selvopholdelsesdriften begrundede naturlige reaktion mod indgreb i den enkeltes personlighed, hvilken reaktion efter samfundsmagtens dannelse naturligen er overgået til staten, hvor den efterhånden er bleven rensset for sin rent instinktive karakter og omdannet til en til bevidste formål og bestemte former knyttet tvangsanvendelse. Staten påligger det at give de regler og love, der tjener til at fremme og værne om borgernes samliv og sædelige udvikling, og enhver handling, der angriber eller bringer fare for staten og samfundslivet, betegner loven for en forbrydelse og truer den med straf. Straffens øjemed er altså alene det praktiske: at værges samfundet mod overlast. Men ikke alle forbrydelser truer i lige grad samfundets sikkerhed; derfor bliver straffen at bestemme forskellig efter forbrydelsens farlighed. Men heller ikke alle forbrydere truer i lige grad samfundet, selv om de begår den samme forbrydelse; herved får hensynet til den enkelte forbryders personlighed sin tilbørlige indflydelse. Men heller ikke de samme forbrydelser og de samme forbrydere truer alle samfund eller det samme samfund til alle tider lige meget; under sunde sociale, økonomiske og sociale forhold, hvor samfundsmagten føler sig stærk og retshånd

hævelsen virker sikkert og retfærdigt, er der mindre fare forhånden, end hvor sønderrevne, oprørte og lovløse tilstande hersker. Hvor stor straf der skal vælges, blir naturligvis altid en skønssag, og her må erfaringen tages til hjælp. Rettesnoren må her være som overalt, at man ej anvender stærkere og voldsommere midler end øjemedet kræver. Spørgsmålet vil altså lyde: hvilken er den mindste straf, hvormed man efter erfaringen kan slippe ud?

Anser man da efter moden og alvorlig overvejelse dødsstraf for nødvendig i et land, så er den også berettiget.

Men da dødsstraffens berettigelse er afhængig af dens nødvendighed, vil man indse, at spørgsmålet ikke kan besvares i sin almindelighed; ti, som allerede ovenfor er gjort opmærksom på, hvad der fremstiller sig som nødvendigt i et land med dets særskilte sociale forhold behøver ikke at være det i det andet land, og i det samme land vil også forholdenes krav være forskelligt til forskellige tider. Heraf ses, hvor forsigtig man må være med at argumentere ud fra statistiske og andre meddelelser fra fremmede lande med forskellige forhold og i forskellig udvikling. Jeg benægter naturligvis ikke, at sådanne meddelelser kan have stor interesse og betydning, men de må optages med kritik, og sikrest er det under alle omstændigheder at prøve sig frem i sit eget land.

Af udgangspunktet følger omvendt, *at om dødsstraffen ikke findes nødvendig, da er den heller ikke berettiget.*

Mod denne sætning vil der blive rejst indvendinger af de iøvrigt ikke talrige tilbageværende tilhængere af den opfatning, der anser dødsstraffens absolute berettigelse og nødvendighed given i evige og uforanderlige love.

Vi har først den absoluteste af de absolute teorier, dem, som anse *dødsstraffen påbudt i den hellige skrift*. Denne grunder sig navnlig på det bekendte sted i 1. mosebog 9, 6: „Den, som udgyder menneskeblod, ved mennesker skal hans blod udgydes, ti efter sit billede skabte Gud mennesket.“ At dræbe et menneske er at forgribe sig på Guds

billede, og herfor er døden den eneste straf — således har hint sted været almindelig forstået. Og denne lære har, som naturligt er, havt den allerstørste indflydelse ned igennem tiderne, ja det mangler ikke på, at man har troet at gøre en Gud velbehagelig gerning ved at slagte ned forbrydere. Endnu for nogle år siden udråbte en preussisk præst ved et protestantisk præstemøde: „Om jeg ikke var pastor Engel, skulde jeg ønske at være skarpretter!“ Det være imidlertid langt fra mig at beskyldte endog et større mindretal af dem, der af bibelske hensyn holder på dødsstraffen, for at hylde den med sådan begejstring. Tværtimod, de allerfleste ser på den med sorg som en i synden grundet nødvendighed. Men på den anden side står også en stor skare af udmærkede theologer og præster, som ikke finder, at bibelens ord indeholde noget påbud om dødsstraffens tilstedeværelse til alle tider, som fremholder, at det ej har været skriftens mening at give en for alle tider bindende straffelov, og som navnlig henviser til det ny testamente og den barmhjertighedens ånd, som går igennem Kristus's lære. Og selv de, som holder på dens absolute guddommelighed, de vil dog ikke straffe i alle tilfælde af forsætlig ødelæggelse af et menneskes liv; også de skelner mellem mord og drab, og de fleste har ingen betænkelighed ved benådning. Når skal da dødsstraf anvendes?

Enkelte svarer, når samfundslivets sikkerhed fordrer det. Men er da ikke konsekvensen heraf, at når samfundets sikkerhed ikke kræver det, da bør dødsstraffen ikke anvendes, og at man følgelig af skriften ikke kan udlede mere end, at dødsstraffen er *kristelig berettiget*?

Andre svarer, at dødsstraffen skal anvendes, når der til *forbryderens indre skyld* ikke kan påvises nogen anden tilsvarende straf. Vi møder her de tvende andre absolute teorier, *gengældelsestheorien* og *retfærdighedstheorien*.

Gengældelsestheorien grunder sig på den naturlige følelse hos ethvert religiøst menneske — uanset hvilken religion han bekender sig til — at det gode vil få sin belønning og

det onde sin straf. Men denne guddommelige retfærdighed, som fuldbyrdes efter evige love, kan ej realiseres på jorden af endelige og skrøbelige mennesker, der ikke kender hjerternes dyb, ikke har nogen målestok for det indre onde eller for det ydre onde, der skulde være tilsvarende til hint. Det leder også til praktiske umuligheder. Man har da også måttet opgive den rene talionstheori: øje for øje, tand for tand, i alle anvendelser, men for mord holder man fremdeles på den; her hedder det fremdeles: liv for liv! Er ikke dette en åbenbar inkonsekvens? — Men selv omdannet til en retfærdighedstheori, at straffen vistnok ikke skal tilføje forbryderen *et onde af samme art*, men *af tilsvarende størrelse*, blir den ikke mere skikket til at danne grundlag for en retfærdig strafferet, aldenstund man mangler ethvert ydre kriterium på størrelsen af den indre skyld, og skyld og straf desuden er aldeles inkommensurable begreber. Man kan altså ikke redde dødsstraffens absolute berettigelse ved at sige, at den er den eneste straf, som svarer til en morders skyld. Tror man da, at enhver morder har samme skyld? Er der nogen stor lighed mellem den, som af de ædleste motiver dræber en fædrelandets undertrykker, og den, som for en ussel vindings skyld snigmyrder en, der har vist ham velgerninger? Sætter man dødsstraf for hvert mord, så kommer man, hvis den indre skyld skulde få sin tilbørlige vægt, til at måtte skride til skærpelser i dødsstraffen. — Og er man nu så sikker på, at altid mord er den forbrydelse, som viser den største indre skyld? HETZEL fortæller i sit værk om dødsstraffen om en enke CHARLOTTE WINGFELD, der havde levet under gode forhold, og som 18. marts 1868 blev dømt i Lewis for i længere tid at have mishandlet sin 11-årige nevø. Hun piskede ham med jerptrådris, knuste næsen, og fingerknoklerne på ham, brændte hans fødder, øren og hoved med glødende jern og gned dem bagefter ind med eddike, stegte ham ved ilden, skar kødstykker ud af ansigtet på ham; gutten overlevede mærkelig nok disse mishandlinger,

men ved undersøgelsen kunde man under knæskællat se bonet stikke frem. Hun fik 15 års tugthus. Havde hun dræbt ham, om end ved en nokså let og hurtig død, var hun bleven hængt. Hvor blir den da af denne forholdsmæssige straf, som skal svare til den indre skyld? -

Men også de teorier, der af straffens ide vil udlede dødsstraffens absolute uberettigelse, taber mere og mere terræn.

Dette gælder navnlig *forbedringstheorien*. Udsprungen af de ædleste bestræbelser og navnlig støttet og næret af den i dette århundrede så kraftig påbegyndte fængselsreform, har denne teori havt adskillig indflydelse på dødsstraffens stilling omkring i landene. Men denne teori hviler på en miskendelse af straffens historiske begreb og blir umulig ved sine konsekvenser. Var forbedring virkelig straffens grund, måtte dødsstraffen dermed bortfalde. Men samfundet er ingen opdragelsesanstalt. Og hvis så var tilfældet, hvorfor skrider da ikke staten ind overalt, hvor den ser moralsk slethed for sine øjne? Der gives dog mange handlinger, der vidner om megen moralsk slethed, som staten ikke betegner som forbrydelser, og som den følgerlig ikke straffer, men hvor dog forbedring var ønskelig. Hvorfor straffes ikke her? Og er straffens hensigt forbedring, så må straffen dog *vare, indtil* forbedring er indtrådt, og *ophøre, når* forbedring er indtrådt. Det mangler ikke på dem, der har vedkendt sig denne konsekvens og forlangt den gennemført. Men denne tanke strandeder på samme punkt som retfærdighedstheorien: ligesålidt som der gives noget ydre pålideligt kriterium og målestok for den indre skyld, ligesålidt gives der det overhovedet for menneskenes moralske tilstand. Man vil enten blive tvungen til at begå uretfærdighed ved at lade straffen virke, efterat forbedring er indtrådt, eller også ved at være for mild i sine fordringer blive et let bytte for hyklere og udlærte spidsbuber.

Den straffetheori, som for tiden igen har mest kurs, er

afskrækkelsestheorien. Det kan ikke nægtes, at den er den mest praktiske, og at den rammer en meget væsentlig side i straffens historiske begreb. At dødsstraffen virker afskrækkende, kan ikke betvivles. Det er intet bevis herimod, at de groveste forbrydelser trods dødsstraffen begås; ingen kan tælle med de tilfælde, hvor dødsstraffen har virket o: afholdt fra forbrydelse. Afskrækkelsestheorien må imidlertid ikke overvurderes; den må ikke drives til en konsekvens, hvorefter de strængeste straffe netop skulde være de virksomste. Det er ikke altid de stærkeste midler, som har den største virkning. Navnlig med hensyn til straffen må gøres opmærksom på, at *den sikkerhed, hvormed den formodes at indtræde*, er af større virkning end dens egen frygtelighed. *Stuart Mill* spørger etsteds, hvorfor helvedesstraffene har en så relativ liden indvirkning på folkemasserne, og svarer selv, at det er deres fjernhed, som er skyld heri. Dette er visselig sandt, også for de borgerlige straffes vedkommende. Den sikreste og største virkning får den straf, som alle ved følger på forbrydelsen som en skygge.

Men med denne betragtning er vejen banet til den opfatning, som jeg anser for den rette, og som betragter *straffen som et led i den almindelige retshåndhævelse*, som en sideordnet faktor i rækken af de foranstaltninger, som staten finder nødvendige og hensigtsmæssige for at realisere sit formål: at værne om og befordre borgernes sædelige udvikling.

Opfattet således blir altså spørgsmålet om dødsstraffen et *hensigtsmæssighedsspørgsmål*. Men ikke et hensigtsmæssighedsspørgsmål af almindelig art, hvor det ene lige så snart kan gøres som det andet. Da agtelsen for menneskelivets ukrænkelighed er samfundets grundpille, blir det et *samvittighedsspørgsmål* tillige, der ikke må afgøres uden efter en nøjagtig og samvittighedsfuld prøvelse af alle de grunde, der taler for og imod.

Det bedste, som kan siges til fordel for dødsstraffen,

er, at den gør forbryderen absolut uskadelig; straffetruselen virker også afskrækkende; navnlig ved i folket at indøve og bestyrke forestillingen om visse forbrydelsers skrækelighed og afskylighed.

Men hermed er også sagt det bedste, som kan siges om dødsstraffen. De grunde, som kan anføres mod den, er mange flere og af stor vægt. Dens største fortrin, at den gør forbryderen absolut uskadelig, er også dens største mangel. Muligheden af fejltagelse er i menneskelige domme aldrig udelukket, og et justitsmord er noget, som aldrig kan repareres. — Den afskrækkende virkning svækkes i høj grad derved, at den så sjældent kommer til anvendelse selv i de tilfælde, hvor loven påbyder den. — Og allerede Beccaria har med rette peget hen på — og vi har historiske vidnesbyrd nok på det samme — dens demoraliserende virkning på masserne ved den mangel på agtelse for menneskeliv, som den så let afføder, om den bliver et almindeligt skuespil.

Men vil man afskaffe dødsstraffen og gøre det indlysende for folk, at den kan afskaffes, så får man som praktiske mænd pege hen på noget, som kan sættes isteden. Der kan ikke blive tale her om andet, end *frihedsstraffene*. Jeg tvivler ingenlunde på, at man efter den erfaring, man nu har med hensyn til frihedsstraffenes natur og virkemåde, vil kunne konstruere en frihedsstraf, der på engang yder den tilstrækkelige sikkerhed, og uden at forfalde til barbari eller unødigt grusomhed virker afskrækkende. Og kan dette ske, finder jeg det at være en civilisationspligt for samfundet at lade dette ske. Men også i denne henseende får man tildels lempe sig efter de givne forhold. Vi har nylig set herhjemme vore strafanstalters dårlige tilstand brugt som et argument for i de nylig foreliggende tilfælde at benåde, idet man har sagt, at samfundet ikke har opfyldt sine forpligtelser mod forbryderne. Men dette argument finder jeg ikke træffende. Ingen skal villigere erkende, at der står meget igen hos os at gøre på fængsels-

væsenets område, og ingen med større glæde hilse en gennemgribende reform, der med hver dag viser sig mere nødvendig. Men i et nybyggersamfund som vort stilles der store krav til de bevilgende og administrative myndigheder, og det må erkendes, at der er mange hensyn, som står højere end hensynet til dem, der har brudt med lovene. Der har med de små midler, som har stået til rådighed, af vor fængselsadministration, navnlig i det sidste tjaar, været arbejdet med en i høj grad anerkendelsesværdig energi og med forholdsvis stort resultat på forbedringer. At man ej er kommen længere, deri er landets sociale og økonomiske forhold for den største del skyld, og når forbryderne kommer til at lide herunder, så deler de blot skæbne med alle landets borgere.¹⁾

Men en samvittighedspligt bliver det dog for staten at strække sig så langt som muligt.

Ti alle må vi erkende, at dødsstraf er en skrækkelig straf, og at den stat er lykkelig, som kan undgå at anvende den. Vi vil vist alle kunne underskrive stemningen i de ord, hvormed den sidste *Sanson*, i hvis familie det franske hviddelembede havde været arveligt i 7 generationer, og som var fortrolig med alle guillotinenes rædsler, slutter sine „skafottets memoirer“: „Måtte jeg, før jeg lægger mit hoved til hvile i mine fædres grav, se de sidste spor forsvinde af denne straf, som formedelst sædernes formildelse altid bliver sjældnere, denne straf, som i vor civilisations tid synes mig

¹⁾ Vil man en virkelig rationel oprydning og forbedring i vor straffretspleje, er det forøvrigt ikke den rigtige vej at begynde med anstalterne for gråhærdede forbrydere; ti for disses vedkommende kan, som erfaringen viser, ikke meget udrettes selv med store opofrelser. Nej vil man føre et slag mod forbrydelsen, der skal have nogen udsigt til held, da må man søge at stoppe forbrydelsens kilder i fattigdommen, urensligheden og lasten og navnlig antage sig den store skare forsømt, forsultne og vanartede børn, der danner reserven for vore fængsler. For disses vedkommende er der hos os lidet eller intet gjort, og derfor holder de nu også på at voxe os over hovedet.

et offer af mennesker, som man yder de sidste levninger af barbariet! Måtte de, som gennemlæse denne bog, ved slutningen kunne sige til sig selv: Det er dødsstraffens testament, efterladt af den sidste skarpretter“!

HARALD SMEDAL,
Højesteretsadvokat.

Storbritaniens reform- og industrielle skoler

i

1884.

Efter WILLIAM INGLIS, Inspektørens beretning, afgiven i Maj 1885, om disse skoler i 1884, hidsættes de følgende oplysninger. Forinden skal her dog erindres om, at reformskolen i England indførtes i 1854, da loven tillod dommeren at sende unge forbrydere under 16 år, dømte for kvalificeret tyveri, hæleri, brandstiftelse, slag og sår, i to til fem år til private af staten anerkendte (certified) skoler for at underkastes korrektionel opdragelse. Den industrielle skole fremstod i 1857 og var bestemt for vagabonder og tiggere, som ikke kunde anbringes i reformskolen. Ved lov af 10. August 1866 ordnedes denne skoles forhold til staten, og derefter kunne i disse skoler optages: børn under 14 år, som ere tiggere, vagabonder uden tilholdssted, forældreløse, børn i ledtog med tyve, ustyrlige og trodsige efter forældrenes ønske, børn, hvis forældre afsone en straf, små forbrydere under 12 år, som ikke forhen ere straffede. Ved siden af, at det er en betingelse for indsættelsen i denne skole, at barnet ikke forhen er straffet, er der også den særegenhed, at indtrædelsen sker direkte uden forudgående straf i modsætning til indsættelsen i reformskolen, som